

Parlament d'En Xavier Fossas a l'acte de presentació del llibre «Saint Francisc, els càtars i la llengua catalana», d'En Jordi Bilbeny

Autor: Xavier Fossas

Data de publicació: 16-09-2025

El passat diumenge 23 de març es va presentar al Museu Comarcal de la Conca de Barberà, a Montblanc, el darrer llibre d'En Jordi Bilbeny, Saint Francisc, els càtars i la llengua catalana». Aquí us oferim el parlament que en féu En Xavier Fossas a l'acte de presentació.

Tot llegint i rellegint un llibre anterior al que ens ocupa avui, un llibre intitulat Brevíssima relació de la destrucció de la història, obra d'En Jordi Bilbeny també, no vaig poder evitar de sentir aquella sensació de déjà-vu, aquella campaneta que et repica a l'orella que no és sinó el pessigolleig de la familiaritat. Quelcom hi havia que em recordava molt poderosament un cert mètode filosòfic –de tall hermenèutic– i que ara el tornava a veure exemplificat.

Ensems amb aquesta sensació, i barrejada amb ella, però no indestriable, en sotja una altra: que el quefer de l'historiador, com més bell, més aconsegueix exposar entenedorament una colla d'esdeveniments del passat que reïxen a explicar el passat alhora que desxifren el present. I, per tal de dur aquesta tasca a terme, cal cercar i rescabalar fets històrics que, per motius ics, han estat ocultats i tergiversats.

El llibre en qüestió, arrelat en el dubte, es permet d'interrogar veritats establertes, les quals, en ésser interrogades, visiblement comencen a trontollar i a esfondrar-se i, en canvi, comencen a emergir al seu lloc un feix d'altres possibles veritats, essent-ne la primera el fet que el qui ha escrit la història l'ha re-escrit.

Hem dit «arrelat en el dubte» i el que ha crescut és una sospita, que ve a ser el vector del dubte, la direcció adient d'on cal anar a furgar i la fletxa que apunta on hem d'aplicar el pic i pala.

Perquè, on es troba el dubte? En l'ull de l'observador o, més aviat, en una imperfecció en l'objecte? Quelcom n'ha despertat la curiositat. En aquest sentit, imagino En Jordi Bilbeny passant la mà suaument pel canemàs dels relats

històrics i atent al mínim grop que hi sobresurt. El dubte –el grop– dèiem, com a eina heurística, quelcom que hi ha amagat, i la subsegüent sospita que l'acompanya, n'assenyala la seva exacta localització.

El paper de la sospita com a propulsor de la recerca i desemascarador de falsies no és gens menyspreable: Paul Ricoeur ja va encunyar als anys seixanta la noció de la filosofia de la sospita, ventall sota el qual s'hi aixopluguen els tres grans pensadors del vuit-cents: Karl Marx, Friedrich Nietzsche i Sigmund Freud.

El tret en comú és que tots ells s'oloren que la realitat s'amaga rere una màscara molt elaborada, que la essència de la realitat ens ha estat amagada sota una 'veritat establerta', per tot un plegat de creences i dogmes totèmics, intocables i immutables.

Per En Karl Marx, per exemple, aquesta màscara rep el nom d'ideologia, i que tot 'innocentment' ens ha dotat d'una falsa consciència: ens l'ha encolomat.

No adonar-se que, com a obrer, eres un explotat, és un exemple de 'falsa consciència' (com ho és també no adonar-se que, com a català, ets un colonitzat –jo dic–). I el que s'esdevé avui cal cercar-ho en el passat, i això ens explicarà l'avui: la història no és una co?lecció de fets consecutius independents o mig interdependents entre ells, ans un engranatge que roda i roda i produeix el canvi. Hi ha un motor del canvi i aquest no és altre que les tensions derivades de les relacions de producció; en resum: les relacions de poder. La història passa per uns moments definits com a tesi, antítesi i finalment síntesi, el qual procés inaugura un nou estadi en la història, com si haguéssim pujat un graó més en l'evolució, i que ahora comporta una nova tanda de tensions, lluites i resolucions, exemplificades com a tesi-antítesi-síntesi.

Les contradiccions, més concretament les tensions entre dominant i dominat, entre senyor i esclau, entre capitalista i obrer (i també entre invasor i colonitzat –dic jo–), són l'engrenatge que, en tombar, cova i produeix el canvi. I sense canvi no hi ha història.

Nogensmeys, En Nietzsche entoma una exemplar tasca d'esmicolament de la 'moral pre-establerta'. Critica que es presentin com a valors absoluts i atemporals, especialment els d'arrel cristiana, però també els de qualsevulla religió. Cosa totalment falsa, i demostrat queda només recorrent a la genealogia. Amb això vull dir que, tot negant-ne llur eternitat, que els valors no són idees intemporals que habiten al cel platònic i que ens pre-existeixen a tots i a tot, ans al contrari: en algun moment o altre han hagut de néixer, i el com han nascut és la tasca de desemascarament que duu a terme En Nietzsche. Genealogia, senyors. ¿D'on pervenen, doncs, els valors morals i la creença que el món és tal i com ens l'han explicat? Pervenen dels instints de l'home, i que amb el pas del temps s'han sublimat i hem anat perdent la memòria de llur naixement i ens hem acabat creient que 'sempre' han estat així.

Posem un exemple de genealogia: què és la consciència? Sabrem què és la consciència del bé i del mal tan bon punt descobrim com va néixer. Perquè, «va néixer» no és una idea platònica prèvia i immarcescible. Mirem-ho de més a prop: com és que tinc dintre meu un policia que em diu què està bé i què està malament? Que em puc refrenar de fer el mal sense ajut d'un cos policial i judicial? Que estic sotmès a una autovigilància. Ja no ens cal que ningú ens doni bastonada com abans per redreçar-nos, car ja ho fem nosaltres mateixos. Ens han fet repetidament molta sang al llarg dels anys, i així és com ho hem acabat interioritzant, ens han 'construït' una consciència.

Torna a surar la relació entre dominador i dominat, entre el fort i el flux, i com el primer 'crea' els ideals i, fins i tot, un llenguatge, fins a imposar-nos un relat de què som i com som i a més havent-nos desdibuixat els seus orígens.

Tanmateix, En Freud corria per uns verals para?els. Psicològicament, es reproduïa la relació de poder, exògena i social, ara dins l'individu, i era allà dins on s'explicaven i justificaven les conductes. L'engrenatge motor de tota conducta era l'existència de principis contraris dins nostre, entre un jo conscient i un jo inconscient, entre la racionalitat i la instintivitat radical humana, i la tensió consegüent.

El joc interior explicita les relacions exteriors, el que fa moure la psique. La ment i l'ànima són, al capdavant, pulsions de l'instint, aquesta part de l'home enllà de la raó. Per què una persona obrava d'aquella faïçó? Quins són els motius d'aquella conducta i què l'origina? L'origen: les pulsions de l'instint, amb prou feines si mai esdevingudes conscients. En Freud, doncs, s'enfronta a un univers dins l'home, en la seva tasca de revelar i fer visible i versemblant un mecanisme subjacent al fenomen conductual, subterrani. I?lícit.

Les relacions de poder segueixen essent-hi presents també: quan dormim, el conscient es relaxa –el conscient dorm– i és llavors quan l'inconscient es fa amo i senyor i assumeix el control del vaixell, i ja sense el seu corset, havent desaparegut allò que el privava i restringia, emet damunt la rerepantalla de les nostres parpelles la pe?lícula dels

somnis. És de nit que, abaixada la guàrdia, ens permetem d'emboirar-nos amb les fantasies més grotesques –ep! i més autèntiques, més pròpies del jo que la mateixa consciència–, perquè l'autèntic jo rau en l'instint.

La contrapartida social del que acabo de dir es troba explicitat al llibre *El malestar en la cultura*, on les relacions de poder determinen que hem de censurar els nostres instints per tal de poder viure en comunitat, i on es fa una concessió a un ens més poderós i gran que l'individu: l'ens social. I d'aquí se'n desprenen tensions i malestars.

Aquests tres pensadors, doncs, reïxen a palesar el mecanisme subjacent a la natura humana, i tot activant aquest mecanisme enrere en el temps anem explicant els estadis de la història, els moments de canvi fins a albirar l'origen. L'ara queda explicat històricament per l'origen i pel mecanisme del canvi fins al moment actual.

La lectura d'aquests autors arrossega (quin sentiment més potent), perquè expliquen, obren un forat a la pell del món i ens mostren els cargols i politges de sota que el fan rodar, brandar. Han des-tapat, han des-cobert, i el que ha iniciat aquest camí no és altra cosa que la sospita: és l'ara que ens fa sospitar, aquest 'ara' que tan malden uns per fer-te creure que és 'així', però que quelcom no lliga. D'aquí la sospita.

Exactament com En Jordi Bilbeny. Un breu examen de l'actualitat li permet deduir moments anteriors, moments que han de ser prou pastats a l'actual. Si a dia d'avui hi ha qui deforma, menteix i oculta el fet català i ja ho feien constatablement fa cinquanta, cent i cent-cinquanta anys, com no havien de fer-ho en fa cinc-cents, d'anys? Tirant de veta, En Bilbeny des-cobreix que els relats de la descoberta d'Amèrica i els orígens d'En Cristòfor Colom foren censurats per la inquisició castellana: llibres i documents foren prohibits i perseguits.

I, doncs, ¿com no sospitar d'algú que avui et manté que el català és un dialecte del castellà alhora que et manté que el valencià és una llengua diferent i distinta del català? És «l'avui» que el fa sospitar En Jordi Bilbeny, i que l'empeny a la recerca genealògica fins a desxifrar el passat.

Sospita: a l'ull de l'observador o una imperfecció en l'observat? El llibre que avui es presenta, *Sant Francesc, els càtars i la llengua catalana*, demostra la 'imperfecció' de la veritat establerta, ja que, tot fent recerca, En Bilbeny ens ha revelat que, com passà amb En Cristòfor Colom, tota literatura i documents sobre Sant Francesc foren objecte de censura, prohibició i destrucció, en aquest cas per la inquisició pontifícia. El que fa néixer en l'ull de l'observador la sospita és el sobtat coneixement que ens van re-escriure el passat. I 'fer història' és anar a restituir la veritat tot gratant les capes de re-escriptura, del paper dels dominants damunt els dominats, car la història l'escriu el vencedor.

Xavier Fossas

Montblanc, 23 de març del 2025